

ابزارهای ارزش‌یابی توصیفی

بخش پنجم

محرم آقازاده

دکترای برنامه‌ریزی درسی آشنايي با خودارزش‌یابی، یادداشت‌تصویری و چک‌لیست

کلیدواژه‌ها: ارزش‌یابی توصیفی، خودارزش‌یابی، یادداشت‌تصویری، چک‌لیست

اشاره

در ادامه‌ی معرفی ابزارهای ۱۶ گانه ارزش‌یابی توصیفی در مجله‌ی رشد آموزش ابتدایی، در این شماره مؤلف با معرفی ۳ ابزار دیگر، توضیح درباره‌ی ۱۶ ابزار وعده داده شده را به اتمام می‌رساند. از میان ابزارهای معرفی شده در این شماره، اگرچه چک‌لیست، روشی شناخته شده است و کاربرد وسیعی در میان معلمان دارد، ولی دو ابزار دیگر کیفی‌تر و اجرایی آن‌ها قدری سخت‌تر است.

۱۴. خودارزش‌یابی

تعریف

خودارزش‌یابی روندی است که دانش‌آموز به وسیله‌ی آن اطلاعات جمع‌آوری می‌کند و براساس یادگیری خود، نتیجه‌گیری می‌کند. خودارزش‌یابی، ارزش‌یابی‌های خود دانش‌آموزان از پیشرفت شخصی خویش در دانش، مهارت‌ها، فرآیندها و یا نگرش‌ها است. خودارزش‌یابی باعث می‌شود دانش‌آموز به آگاهی بیشتر و درک درستی از خود در جایگاه یادگیرنده دست یابد.

هدف

- از خودارزش‌یابی می‌توان در موارد زیر استفاده کرد:
- کمک به دانش‌آموزان برای پذیرفتن مسئولیت بیشتر و مالکیت یادگیری خویش.
- ارائه‌ی بینش‌ها و اطلاعاتی که دانش‌آموزان را قادر می‌سازد به تصمیم‌گیری درباره‌ی یادگیری خود بپردازند و اهداف شخصی یادگیری را تنظیم کنند.
- تمرکز بر فرآیند و نتایج یادگیری.
- کمک به دانش‌آموزان در جهت نقد کار خود.
- کمک به دانش‌آموزان در درونی کردن ویژگی‌ها یا معیارهای کار با کیفیت دانش‌آموزی.

ویژگی‌ها
خودارزش‌یابی؛

- توسعه‌ی توانایی فراشناختی را بالا می‌برد (توانایی تفکر انتقادی در استدلال خود).
- ممکن است شامل مشاهده‌ی درون‌گرا، ارزش‌یابی نتیجه و یا آزمون باشد.
- ممکن است شامل نظرسنجی‌های نگرش، پرسش‌نامه‌های علاقه‌مندی و مجالات شخصی باشد.
- شامل پرسش‌هایی مانند «چگونه می‌توانم بهتر یاد بگیرم؟»، «نواحی رشد من چه هستند؟»، «کجا نیاز است که بهتر شوم؟» باشد.
- استفاده می‌شود تا تعیین کند که آیا اعتقادات دانش‌آموز درباره‌ی عملکرد خویش، با عملکرد واقعی مشاهده شده توسط معلم، مطابقت دارد؟

روش استفاده از خودارزش‌یابی
معلم؛

- به دانش‌آموزان کمک می‌کند نحوه‌ی تفکر بر یادگیری را درک کنند.
- زمان و فرصت‌ها را برای خودارزش‌یابی فراهم می‌کند.
- سوالات را طراحی می‌کند و یا ابزار خودارزش‌یابی را انتخاب می‌کند.

● می‌تواند از خودارزش‌یابی دانش‌آموز برای تعیین تغییر و یا رشد در نگرش، ادراکات و موفقیت دانش‌آموزان استفاده کند

ملاحظات

خودارزش‌یابی؛

- در جهت مقایسه‌ی دیدگاه دانش‌آموز و معلم از عملکرد مورد انتظار و معیار ارزش‌یابی برای مشاهده‌ی تشابه آن‌ها استفاده می‌شود.
- به تدریج در حین استفاده‌ی دانش‌آموزان از این روند در فعالیت‌های روزانه توسعه می‌یابد.
- می‌تواند در همه‌ی سطوح توانایی به دانش‌آموزان کمک کند، رشد شخصی را از طریق مقایسه با کار قبلی خود مشاهده کنند.

۱۵. یادداشت تفسیری

تعریف

یادداشت تفسیری، تفسیر کوتاهی است که رفتار دانش‌آموز و چارچوبی را که برای رفتار در آن رخ داده است، توصیف می‌کند. یادداشت تفسیری باید به صورت عینی رفتارهای خاص و مشاهده شده را گزارش کند و ممکن است عملکرد دانش‌آموز در نوشتن را به‌طور جزئی توصیف کند. یادداشت تفسیری تصویر شگرفی از پیشرفت فردی دانش‌آموز ارائه می‌دهد و شامل مشاهداتی است که دارای اهمیت ویژه بوده و نمی‌توانند از دیگر راهبردهای ارزش‌یابی کلاس به‌دست آید.

هدف

یادداشت تفسیری می‌تواند در موارد زیر استفاده شود:

- ارائه‌ی مشاهدات در حال انجام که از پیشرفت دانش‌آموزان ثبت شده‌اند.
- ثبت مشاهدات عینی قابل توجهی که بخشی از ارزش‌یابی‌های رسمی نیستند و ممکن است فراموش شده و یا به درستی به یادآورده نشوند.
- ثبت مشاهدات عملکردها، رفتارها، حوادث و یا رخدادهای پیش‌بینی نشده.
- ارائه‌ی ارزش‌یابی جامع.

ویژگی‌ها

یادداشت تفسیری؛

● ممکن است سازمان نیافته پنداشته شود، زیرا در مستندسازی ارائه‌ها

- یا رفتار و یا اظهارات خود به خودی و غیرمنتظره از آن استفاده می‌شود.
- به شکلی درمی‌آید که یادگیرنده، تاریخ مشاهده و یک توصیف واقعی از رویداد یا رفتار را مشخص می‌کند.
- شامل اطلاعاتی است که در طول زمان جمع‌آوری شده و با دقت تحلیل گشته تا پایه‌ای برای قضاوت دقیق درباره‌ی دست‌آوردهای دانش‌آموز تشکیل دهد.
- سازوکاری را برای تشخیص الگوهای رشد دانش‌آموز در طول زمان فراهم می‌کند.
- اغلب برای مستندسازی رفتار دانش‌آموز، برای مراجعت‌های بعدی استفاده می‌شود.

روش استفاده از یادداشت تفسیری معلم؛

- مشخص می‌کند که مشاهدات، قابل توجه و مهم در نظر گرفته شده باشند.
- شکل کلی و نام‌های به‌کار رفته را استفاده می‌کند (به عنوان مثال، نام دانش‌آموز، تاریخ، زمان، محل، توضیحات).
- به زبانی دقیق و روشن، دقیقاً همان چیزی را که مشاهده شده است، اظهار می‌کند.
- اطلاعات را ثبت می‌کند، در حالی که رویداد یا رفتار در ذهن او تازه است.
- پس از تفسیرهای متعددی که برای تفکر در دسترس هستند، تعبیری را می‌سازد.
- رویدادهایی را ثبت می‌کند که دارای هدف یک‌سان باشند (به عنوان مثال درباره‌ی تصمیم‌گیری‌های آموزشی، پیشرفت مربوط به یک هدف دانش‌آموزی خاص است).
- یک روش منظم را برای جمع‌آوری سوابق همه‌ی دانش‌آموزان ایجاد می‌کند تا اطمینان حاصل کند که هیچ فردی نادیده گرفته نشده است.

ملاحظات

یادداشت‌های تفسیری؛

- برای خواندن، نوشتن و تفسیر وقت‌گیر هستند.
- اغلب در رابطه با راهبردهای ارزش‌یابی دیگر استفاده می‌شوند.
- به‌طور جداگانه از ثبت واقعی حوادث تفسیر می‌شوند.
- منبع اطلاعات در طول زمان هستند و باید با دقت به‌طوری تجزیه و تحلیل شوند که بتوان قضاوت دقیقی درباره‌ی دست‌آوردهای دانش‌آموزان ساخت.
- گزارش‌هایی از عملکردها/ رفتارهای پیش‌بینی نشده‌ای هستند که به احتمال زیاد در ابزار ثبت‌کننده‌ی دیگر نیز گنجانده نشده‌اند و از این‌رو ممکن است مفقود شده و یا نادرسر به یاد آورده نشوند.
- اطلاعات شخصی و یا موقعیتی و یا اظهارات قضوتی در آن‌ها یافت نمی‌شود.
- اگر بیش از یک دانش‌آموز در عملکرد/ رفتار نقش داشته باشد، به‌طور جداگانه برای هر دانش‌آموز نوشته می‌شود.

ویژگی‌ها

چک‌لیست؛

- به هنگامی استفاده می‌شود که فرآیند و یا نتیجه را بتوان به‌جزایی تقسیم کرد که حاضر یا غایب، کافی یا ناکافی هستند.
- در موقعیت‌هایی که دربردارنده‌ی معیارهای زیادی است، سریع و مفید است.
- شامل مفاهیم، مهارت‌ها، فرآیندها، و یا نگرش‌های خاصی است که انتظار می‌رود نمایش داده شده و ارزش‌یابی شوند.
- معمولاً توسط یک علامت کنترل یا شاخص‌های دیگر تکمیل می‌شود، که در جای مناسب در فرم چک‌لیست قرار می‌گیرد تا نشان دهد آن رفتار یا مهارت مشاهده شده است.

روش استفاده از چک‌لیست

معلم؛

- عملکرد دانش‌آموز را مشاهده کرده، درباره‌ی آن قضاوت می‌کند و تعیین می‌سازد که آیا عملکرد او با معیارهای مشخص شده در چک‌لیست مطابقت دارد.
- وقوع مهارت، رفتار، مفهوم، فرآیند و یا نگرش را در چک‌لیست ثبت می‌کند.
- کیفیت کار یا مشارکت را ارزش‌یابی نمی‌کند، اما نشان می‌دهد که رخ داده و یا کامل شده است.
- باید مشاهدات کافی را درباره‌ی دانش‌آموز قبل از اعمال قضاوت ارزش‌یابی انجام دهد.

۱۶. چک‌لیست

تعریف

چک‌لیست فهرستی از اقدامات، توصیف‌ها، مهارت‌ها، مفاهیم، رفتارها، فرآیندها و یا نگرش‌هایی است که یک ارزش‌یاب (معلم) به‌هنگام مشاهده، آن‌ها را بررسی می‌کند. چک‌لیست شامل لیستی نوشته شده از معیارهای عملکردی است که برای ارزش‌یابی عملکرد دانش‌آموزان از طریق مشاهده یا برای ارزش‌یابی کار نوشته شده و یا دیگر نتایج هم‌چون ارائه‌ی شفاهی، کارهای هنری و رسانه‌ای و الگوها استفاده می‌شود. چون لیست، ابزار تشخیصی و قابل استفاده‌ی مجدد است که می‌تواند برای نشان‌دادن پیشرفت دانش‌آموز مفید باشد.

هدف

از چک‌لیست می‌توان در موارد زیر استفاده کرد:

- ثبت این که آیا یک مهارت و یا رفتار خاص در موقعیت موردنظر «آشکار» و یا «ناآشکار» است.
- ثبت حضور یا عدم حضور جزئیات عملکرد دانش‌آموز، یا دنباله‌ی مراحل که عملکرد به آن‌ها نیاز دارد، با این دیدگاه که به دانش‌آموزان کمک کند که ببینند بهبود در کجا لازم و ضروری است.
- تشخیص نقاط ضعف و نقاط قوت دانش‌آموز.
- به‌دست آوردن اطلاعات درباره‌ی بهبود دانش‌آموز در طول زمان، در صورتی که همان چک‌لیست بیش از یک بار استفاده شده باشد.
- کمک به دانش‌آموزان در ارزش‌یابی خود و هم‌یارانش.

ملاحظات

چک‌لیست؛

- به جمع‌آوری نتایج کمک می‌کند به گونه‌ای که می‌تواند فاقد جزئیات باشد.
- ممکن است زمانی که درباره‌ی مشاهده یا عدم مشاهده‌ی معیارهای عملکرد یک تصمیم مطلق گرفته می‌شود، ملاحظات را برای راهبردهای ارزش‌یابی دیگر محدود کند.
- می‌تواند در ساخت مشاهدات دانش‌آموز در یک تکلیف عملکرد استفاده شود.
- می‌تواند نشان دهد که آیا دانش‌آموز به‌طور مؤثر تعدادی از مراحل را که در تکلیف عملکرد و یا ارائه دخیل هستند، به‌تمام رسانیده است.